

Miksi vain Venäjää tutkitaan?

■ Markku Sippola

Tähän aiheeseen sai minut tarttumaan havainto, jonka tein vasta valittuna Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran johtokunnan jäsenenä. Seura oli valitsemassa parasta Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen liittyvää pro gradu -työtä. Kilpailuun ilmoittautui 13 työtä, joista kaikki käsittelevät Venäjää. Yhtään muuta Itä-Eurooppaa käsittelevää gradua ei kilpailuun ilmoitettu.

Onko koko muu Itä-Eurooppa hävinnyt, haihtunut ilmaan? Ovatko kaikkien analyytikojen tuntosarvet suunnattuina Venäjän taloudelliseen ja sisäpoliittiseen tilanteeseen sekä ulkopoliittiseen uhoon niin, että kaikki ”pikku” maat, kuten Puola ja Ukraina, ovat lähestulkoon hävinneet kartalta?

Suomen Akatemian infotilaisuudessa vuonna 2010 kerrottiin, että tutkimusrahoituksen yksi painoalueista on Venäjä. Venäjään liittyvä hankkeen sai rahoituksen vuosille 2011–13. Johtui-ko myönteinen päätös hakemuksen hyvyydestä vai tutkimusalueen valinnasta vai molemmista, en osaa sanoa.

Venäjä-tutkimuksella on ollut erityisasema Suomen Akatemian rahoituksen kohteena. Akatemian sivuilla on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen tutkimusohjelmamuistio 1990-luvun alusta. Pitkässä dokumentissa mainitaan vain kursorisesti Itä-Euroopan maat Venäjän hallitessa kaikkia tutkimusaloja politiikasta kulttuuriin ja yhteiskuntaan sekä talouteen. Akademia rahoitti Helsingin yliopiston Venäjän tutkimuk-

sen huippuyksikköä Venäjän modernisaation valinnat. Muuttuva Venäjä -ohjelmansa kautta Akademia rahoitti tutkimushankkeita yhteensä 8,2 miljoonan euron edestä vuosina 2004–07.

Akatemian tukeman tutkimuksen painopiste saattaa olla kuitenkin muuttumassa vähemmän Venäjää painottavammaksi. Vuoden 2014 arktisen haun myönteisistä rahoituspäätöksistä vain yksi osui suoraan Venäjään kohdistuvalle hankkeelle.

Venäjä on helppo valinta

Euroopan unionin jäsenmaista Suomella on pisin yhteinen raja Venäjän kanssa. Maa on entinen ja jossain määrin myös nykyinen suurvalta. Venäjä on yhtenäinen, Keski- ja Itä-Euroopan maita (KIE-maat) leimaa keskinäinen hajanaisuus. On helpompaa käsitellä ja tehdä analyysia yhdestä monoliittisesta kokonaisuudesta kuin keskenään hajanaisesta, pirstoutuneesta kentästä.

On helppo opiskella vain yhtä kieltä kuin pystyä tulkitsemaan asiakirjoja, tekemään haastatteluja ja seuraamaan keskustelua latviaksi, puolaksi tai vaikka serbiksi. Englannin kieli on tietenkin laajasti käytössä KIE-maissa, mutta englanti ei kuitenkaan korvaa maiden äidinkieltä näiden kansojen parissa tehtävässä kenttätyössä.

Venäjän suuruus, entinen suurvalta-asema ja merkitys Suomen ulkopoliitikalle eivät kuitenkaan riitä selittämään sitä, miksi niin ylivoimainen osuus Suomessa tehtävästä Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksesta kohdistuu juuri Venäjään. Ehkä syitä pitäisi etsiä tutkimusyhteistyön historiasta: bilateraaliset suhteet Moskovan kanssa ovat jääneet jossain määrin ”päälle” ja jatkuneet ystävällismielisinä suhteina ja tutkimusyhteistyöverkostoina.

On kuitenkin väärin tehdä tutkimusta kohde-
maan helpon valinnan takia. Vaikka KIE-maissa
on omat haasteensa ja niihin tutustuminen vaa-
tii erilaista paneutumista, niitä koskeva tutki-
mustieto on yhtä arvokasta. Väitän, että kulttuu-
risesti KIE-maat tarjoavat jopa mielekkäämmän
tutkimusalueen kuin Venäjä. Kielimuurin vuoksi
emme kuitenkaan tunne edellä mainittujen
maiden kulttuureja tarpeeksi.

Loppujen lopuksi, tarvitaanko maassamme
massoittain ”Venäjä-asiantuntijoita”? Ukrainan
sodan aikana julkisuuteen on tuotettu jos jon-
kinlaista tutkijaa, joiden asiantuntemus on vaih-
televalla pohjalla. Muun muassa ulkoministeri
Erkki Tuomioja kritisoi heinäkuussa 2014 sekä
Aleksanteri-instituutin että Ulkopoliittisen in-
stituutin tuottaman Venäjä- ja Ukraina-tiedon
haurautta. Mikseivät Puolan tai Baltian asian-
tuntijat kerro omaa näkemystään Ukrainan
konfliktista? Näissä maissa Venäjän- ja Neuvos-
toliiton tuntemus on historiallisista syistä aivan
eri luokkaa kuin Suomessa.

Perusteluja Venäjän ja KIE-maiden tasapuolisemmalle kohtelulle

Venäjä ja KIE-maat ovat yllättävän tasavertaisia,
jos niitä tarkastelee kokonaisuuksina. Tarkaste-
len kolmen maan, Ukrainan, Valko-Venäjän ja
Moldovan, muodostamaa ryhmää muista KIE-
maista erillisenä. Syynä tähän on jälkimmäisten
maiden jääminen riippuvuussuhteeseen Venä-
jän kanssa ja siitä seurannut taloudellinen ja
yhteiskunnallinen jälkeenyys.

Venäjän bruttokansantuote (BKT) on vähän
reilut 2 miljardia Yhdysvaltain dollaria, samoin
KIE-maiden yhteenlaskettu BKT (siis ilman
Ukrainaa, Valko-Venäjää ja Moldovaa). Myös
väestömäärän suhteen tilanne on sama: Venäjäl-
lä on noin 140 miljoonaa asukasta, kuten myös
KIE-maissa. Tästä seuraa, että BKT henkeä koh-
den on käytännössä sama: noin 14 500 Yhdys-
valtain dollaria.

Ainoa asia, joka on Venäjällä ”rikkaampaa”,
ovat maan luonnonvarat, jotka ovat tunnetusti
maailman runsaimmat. Tämä ei saa kuitenkaan
ohjata tutkimusmäärärahojen käyttöä. Painotus
on mielekäs vain ehkä talouden ja liiketalouden

kannalta. Mitä tulee kulttuurin, yhteiskunnan ja
muuhun humanistiseen tutkimukseen, Venä-
jän painottaminen tutkimuksessa vain vahvistaa
kansallista projektia, jossa Suur-Venäjä nähdään
lähikansoihin ja -valtioihin nähden yliverlaisena.

Ukrainan, Valko-Venäjän ja Moldovan tilan-
ne verrattuna muihin KIE-maihin ja Venäjään
on täysin toinen bruttokansantuotteella mitattu-
na. Näiden maiden keskimääräinen BKT henkeä
kohden on kolmasosa muiden KIE-maiden kes-
kimääräisestä, noin 4 500 Yhdysvaltain dolla-
ria. Esimerkiksi väkiluvultaan aivan eri sarjassa
kilpailevan Kiinan kansantasavallan keskimää-
räinen BKT henkeä kohden on 6 800 dollaria.
Kolmen maan keskinäiset erot ovat myös suu-
ret: kun Valko-Venäjän BKT henkeä kohden on
7 500 Yhdysvaltain dollaria, se on 4 100 Ukrai-
nassa ja vain 2 200 Moldovassa.

Jos tarkastellaan demografista kehitystä,
tilanne tulee pysymään samana sekä Venäjällä
että KIE-maissa. Syntyvyysaste KIE-maissa on
alhaisempi (1,4 lasta naista kohti) kuin Venäjällä
(1,6), mutta jälkimmäisellä alueella keskimäärin
lyhyempi elinikä kompensoi hieman korkeam-
man syntyvyysasteen suomaa etua. Ukrainan,
Valko-Venäjän ja Moldovan syntyvyysaste on
keskimäärin 1,5.

Olen edellä tuonut esille vain taloudellisia ja
demografisia perusteluja Venäjän ja KIE-maiden
tasapuolisemmalle kohtelulle tutkimuksessa.
Tarkastelua voisi laajentaa yhtä hyvin vaikkapa
kirjallisuuden puolelle. Miksei loppuun kalut-
tujen Dostojevskin, Gogolin ja Tšehovin sijaan
voisi tehdä välillä kirjallisuusanalyysia Tam-
saaresta, Sienkiewiczista tai vaikkapa Kafkasta?
Underground Itä-Berliinissä oli vähintään yhtä
vaihtoehtoista ja kiellettyä kuin Leningradis-
sa. Historiantutkimukselle Itä-Euroopan maat
tarjoavat vähintään yhtä kiinnostavan kohteen
kuin Venäjäkin.

Vertaileva ote

Kannatan edelleen Venäjä-tutkimusta, kunhan
se on vain jonkinlaisessa tasapainossa muun
Itä-Euroopan tutkimuksen kanssa. On totta,
että Itä-Euroopan maat ovat keskenään erilaisia,
mutta niiden erilaisuudessa piilee tutkimuskel-

lisiä mahdollisuuksia. Kaikessa kirjavuudessaan KIE-maiden mosaiikki tarjoaa mielenkiintoisen tutkimuslaboratorion esimerkiksi kielten, kulttuurin, migraation, talouspolitiikan ja työelämän dynamiikoiden tutkimiselle.

Kannatan myös KIE-maita ja Venäjää vertailevan tutkimuksen lisäämistä. Voin kertoa tällaisen vertailevan tutkimusotteen hedelmällisyydestä omasta kokemuksestani. Väitöstutkimukseni vuonna 2009 käsitteli työprosesseja pohjoismaisissa tehtaissa Baltiassa, tutkijatohtoriprojektini vuosina 2011-13 taas työprosesseja pohjoismaisissa tehtaissa Venäjällä. Näitä alueita yhdistää jälkisosialistinen konteksti, vaikkakin poliittinen ja yhteiskunnallinen todellisuus alueiden välillä eroaa nykypäivänä merkittävästi. Edellisissä maissa Neuvostoliitto edustaa kaikkea sitä, mistä pitää pyrkiä eroon, kun taas jälkimmäisessä neuvostoaikaa muistellaan vanhana, hyvänä aikana. Alueiden väliset erot eivät ole kuitenkaan yhtä merkittäviä, kun tarkastellaan pohjoismaisten yritysten investointi- ja henkilöstöstrategioita.

Toinen tutkimusalue, jolla olen tehnyt KIE-maita ja Venäjää vertailevaa tutkimusta on työperäinen maahanmuutto. Erona alueiden välillä on se, että kun Baltiasta muutetaan muihin, lähinnä EU-maihin, Venäjälle muutetaan muista, lähinnä Keski-Aasian maista. Työperäisen maahanmuuton mekanismit (heikot toimeentulomahdollisuudet kotimaassa, suhteellinen deprivatio) ovat yhtäläisiä, samoin kuin maiden hallituksen reaktiot maasta muuttamiseen. Näin tarkastelun kohdistaminen pelkän Venäjän sijasta myös muihin jälkisosialistisiin maihin auttaa ymmärtämään paitsi KIE-maiden ja Venäjän kontekstiin liittyviä tekijöitä, myös globaaleja migraatiotrendejä.

Kirjoittaja on yliopistotutkija Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella.

TIEDEKIRJAN UUSI VERKKOKAUPPA ON AVATTU!

www.tiedekirja.fi

Iloa ja inspiraatiota tieteestä!

Kivijalkakaupparamme palvelee myös entistä paremmin osoitteessa
Snellmaninkatu 13
Kruununhaka
Helsinki

Puh. 09 635 177
tiedekirja@tsv.fi

Seuraa Tiedekirjaa myös Facebookissa!